

Zaduma nad dziełem „szarego geniusza” – *Lalka i perła* Olgi Tokarczuk

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Inga Iwasiów, *Pokusa Lalki*, dostępny w internecie: <https://nplp.pl/artukul/pokusa-lalki> [dostęp 5.02.2021].
- Źródło: Grażyna Borkowska, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1990, s. 90.
- Źródło: Ryszard Koziółek, *Szary geniusz*, [w:] tegoż, *Dobrze się myśli literaturą*, Katowice 2015, s. 99–100.
- Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła*, Kraków 2020, s. 19–76.
- Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła*, Kraków 2020, s. 7.
- Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła*, Kraków 2020, s. 6.

Zaduma nad dziełem „szarego geniusza” – *Lalka i perła* Olgi Tokarczuk

Książki

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

„[Szary geniusz](#)” byłby chyba nieco zdziwiony faktem, że jego powieść opisująca świat końca lat 70. XIX wieku wciąż uchodzi za pozycję, którą absolutnie należy znać.

Do *Lalki* ciągle powracają literaturoznawcy i czytelnicy, odnajdując w niej nowe sensy i komentując na nowo. Powieść Prusa fascynuje historyków i teoretyków literatury, filozofów, psychologów, socjologów, muzyków, a nawet samych pisarzy. Powstało o niej kilkaset rozpraw naukowych, szkiców i esejów i wciąż pojawiają się nowe.

Jak zauważa Olga Tokarczuk:

” Olga Tokarczuk

Lalka i perła

To prawdziwa tajemnica, że jedne powieści skazane są na zapomnienie, choćby po czasie sławy i rozgłosu, inne zaś czas umieszcza w jakimś subtelnym istnieniu, w którym trwają ani nie postarzone, ani nie zmienione. Czas inaczej obchodzi się

z literaturą niż z ludźmi. *Lalce* czas nic nie zrobił. Działa ona za sprawą swojej magicznej podwójności, którą mają tylko arcydzieła.

Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła*, Kraków 2020, s. 6.

We własnej *Lalce i perle* polska noblistka zaprasza odbiorców na lekcję czytania powieści Bolesława Prusa - zupełnie inną niż w szkole.

Twoje cele

- Dowiesz się, w jaki sposób Olga Tokarczuk interpretuje wybrane wątki *Lalki* Bolesława Prusa.
- Przeanalizujesz fragmenty eseju Olgi Tokarczuk *Lalka i perła*, zwracając uwagę na sposób, w jaki autorka postrzega kreację głównego bohatera powieści.
- Prześledzisz związki *Lalki* Prusa z klasyczną baśnią, na które wskazuje w swoim eseju Olga Tokarczuk.

Przeczytaj

Lalka i perła to zbiór [esejów](#) dotyczących *Lalki* Bolesława Prusa, który Olga Tokarczuk wydała w 2001 roku. W tym swoistym intymnym notatniku pisarka podzieliła się z czytelnikami swoim osobistym odczytaniem najważniejszej polskiej powieści doby dojrzałego realizmu. Tokarczuk widzi w *Lalce* [powieść inicjacyjną](#), opowieść o doświadczaniu świata na różnych poziomach oraz poszukiwaniu istoty ludzkiego istnienia. Jak pisze we wstępie do swojego zbioru:

” Olga Tokarczuk

Lalka i perła

Tekst ten powstał jako prywatny notatnik z kolejnej lektury *Lalki*.

Nie zastanawiałam się nad językiem powieści, nad jej miejscem w historii literatury czy jej recepcją. Pomięłam wiele istotnych wątków, koncentrując się zaledwie na *przypadku Wokulskiego*. Chodziło mi raczej o odpowiedź na pytanie: dlaczego mnie ta książka porusza, czym wciąga w siebie, co mi daje, co sobie dzięki niej uświadamiam, co w niej rozpoznaję jako swoje. W gruncie rzeczy doszło między nami do wymiany – przede mną rozpostarł się jej świat ze swoimi prawami, postaciami, mechanizmami, ja zaś nadałam mu swój własny sens, nałożyłam na niego prywatną siatkę znaczeń. Mam nadzieję, że nie jest to nadużycie.

Olga Tokarczuk (ur. 1962) – pisarka, poetka, eseistka, laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za 2018 rok; autorka książek: *Podróż ludzi księgi* (1993), *Prawiek i inne czasy* (1996), *Dom dzienny, dom nocny* (1998), *Gra na wielu bębenkach* (2001), *Księgi Jakubowe* (2014).

Słownik

esej

(fr. *essai* – doświadczenie, próba) – krótka rozprawa naukowa lub literacka ujmująca temat w sposób subiektywny, łącząca elementy prozy artystycznej, naukowej i publicystycznej

powieść inicjacyjna

(łac. *initiatio* – inicjacja – początek nowego etapu w procesie dorastania związany ze zdobyciem nowych doświadczeń) – gatunek powieści, w której ukazany jest proces dojrzewania bohatera doświadczającego pewnego rodzaju wtajemniczenia, np. osiągającego wyższy poziom samoświadomości lub wiedzy o świecie

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj fragmentów eseju Olgi Tokarczuk *Lalka i perła*. Wyjaśnij, o czym – zdaniem autorki – traktuje przede wszystkim *Lalka* Bolesława Prusa. Nie cytuj.

Polecenie 2

Olga Tokarczuk pisze, że często motorem napędzającym psychiczne przemiany bohaterów jest kryzys. Odnosząc się do tekstu, uzasadnij, że kryzys może być początkiem pozytywnych zmian. Sformułuj dwa argumenty, nie cytuj.

Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła*, Kraków 2020, s. 19–76.

Polecenie 3

Olga Tokarczuk uważa, że bohater *Lalki*, Stanisław Wokulski, podlega indywidualizacji. Wskaż przykład innego bohatera literackiego, który także bierze udział w tym procesie. Uzasadnij swój wybór, formułując jeden argument.

Słownik

opus contra naturam

(łac.) przeciw naturalnemu porządkowi

implicite

(łac.) do wywnioskowania z kontekstu, domyślnie

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Olga Tokarczuk za wyznacznik przemian psychicznych bohaterów *Lalki* uważa kryzys. Uzupełnij poniższą tabelę, analizując na podstawie *Lalki i perły* oraz znajomości powieści Prusa doświadczenia wskazanych bohaterów.

Ćwiczenie 6

Odnosząc się do fragmentu *Lalki i perły* Olgi Tokarczuk, wyjaśnij, w jaki sposób Bolesław Prus nawiązuje w swojej powieści do schematu baśni. Wskaż, które elementy wykorzystuje, a które odrzuca.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z trzema wypowiedziami odnoszącymi się do *Lalki* Bolesława Prusa. Wybierz tę, która najlepiej koresponduje z treściami zaprezentowanymi we fragmentach *Lalki i perty* Olgi Tokarczuk. Uzasadnij swój wybór.

Wypowiedź 1.

” Ryszard Koziółek

Szary geniusz

Prus pojął genialnie, że literatura nie jest od dostarczania dowodów na istnienie ładu świata. Od tego jest nauka. Literatura wydobywa z ludzkiego istnienia sprzeczność, komplikację, bycie „za, a nawet przeciw” równocześnie. Udowadnia, że można – jak autor – wierzyć w utopię i twardo stać na ziemi; być emocjonalnym prawicowcem i racjonalnym lewicującym. Jego pisarstwo żywi się tą niespójną złożonością, afirmuje ją i godzi nią czytelnika, mówiąc mu: „Jesteś pokręcony i popaprany, czyli ludzki”.

Źródło: Ryszard Koziółek, *Szary geniusz*, [w:] tegoż, *Dobrze się myśli literaturą*, Katowice 2015, s. 99–100.

Wypowiedź 2.

” Inga Iwasiów

Pokusa Lalki

Wokulski interesuje mnie jako obiekt i wytwórca kumulujących się anomalii, jako człowiek, z którym mogę porównać innych owładniętych drobnymi innościami, odstępcą w sprawach codziennych, dogmatyk w sprawie siebie, opętany przez nią stworzoną w nim samym jako obraz. Zlepek przeciwności, podwójnych zaprzeczeń, wielokrotnie złożonych zdań przypuszczających, momentów [aporetycznych](#) i euforycznych. Porównanie z innymi (jak on) staje się zaś porównaniem ze mną, autoterapią, trochę spóźnioną, bo przecież patrzę z boku, nie ze środka oka cyklonu, jakim jest

miłość. Wokulski „nie jest normalny” – nie tylko w takim sensie, w jakim metafory melancholii, bólu istnienia, choroby wieku, nerwowości określają człowieka epok przejściowych. Jest melancholikiem i jako taki nie może zaznać spełnienia. Raczej rozpamiętuje niż żyje. Ale „nie jest normalny” także w innym, pozaduchowym znaczeniu. Oto jego wewnętrzne zawirowania odpowiadają także jego położeniu społecznemu.

Źródło: Inga Iwasów, *Pokusa Lalki*, dostępny w internecie: <https://nplp.pl/arttykul/pokusa-lalki> [dostęp 5.02.2021].

Wypowiedź 3.

” Grażyna Borkowska

Pozytywiści i inni

[...] ludzi nie poznajemy w sposób bezpośredni, opinie o nich krążą, prostują się i zniekształcają. Ale jest także inny typ trudności: niewiele więcej wiemy o nas samych. Mechanizm niepewności i zaskoczenia dotyczy także procesu introspekcji. Na skomplikowany obraz bohaterów Prusa składają się warstwy ich podświadomości, nieracjonalne popędy, skryte potrzeby, sny, marzenia, uzurpacje, lęki i zahamowania. *Lalka* po raz pierwszy w literaturze polskiej wprowadza na taką skalę elementy nowoczesnej psychologii, mówiąc bez przesady, psychologii prefreudowskiej.

Źródło: Grażyna Borkowska, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1990, s. 90.

Ćwiczenie 8

Które z zagadnień interpretacyjnych odnoszących się do *Lalki* Bolesława Prusa, a zaprezentowanych przez Olę Tokarczuk, uważasz za najciekawsze, najbardziej odkrywcze. Uzasadnij swój wybór, odnosząc się do własnych doświadczeń czytelniczych związanych z powieścią Prusa.

Praca domowa

Inspirując się *Lalką i perłą* Olgi Tokarczuk, napisz krótki tekst, w którym opowiesz o własnym doświadczeniu czytelniczym związanym z lekturą *Lalki* Bolesława Prusa. Uwzględnij w nim takie zagadnienia, jak: konstrukcja powieści, problematyka, bohaterowie.

Dla chętnych

Przypomnij sobie powieść, którą uważasz z jakiegoś względu na wyjątkową lub przełomową. Napisz esej przypominający *Lalkę i perłę* Olgi Tokarczuk.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Zaduma nad dziełem „szarego geniusza” – *Lalka i perła* Olgi Tokarczuk

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*; zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*a*, *ę*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

23) Bolesław Prus, *Lalka*, *Z legend dawnego Egiptu*;

Zakres rozszerzony

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje sposób, w jaki Olga Tokarczuk interpretuje *Lalkę* Bolesława Prusa,
- analizuje fragmenty eseju Olgi Tokarczuk *Lalka i perła* pod kątem kreacji głównego bohatera,
- wyjaśnia, jaki związek z baśnią ma, według Olgi Tokarczuk, powieść Prusa,
- redaguje esej na temat wybranej powieści, wzorując się na tekście Olgi Tokarczuk.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja za i przeciw;
- otwarte ucho.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał *Zaduma nad dziełem „szarego geniusza” – „Lalka i perła” Olgi*

Tokarczuk. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Audiobook” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i rozwiązywać zadania.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom cele zajęć oraz wspólnie ustala z nimi kryteria sukcesu.
2. Lekcja rozpoczyna się od błyskawicznej powtórki na temat *Lalki* Bolesława Prusa. Nauczyciel zadaje pytania: Kiedy powstała powieść? W jakiej sytuacji historycznej i społecznej? Kim są najważniejsi bohaterowie? Gdzie i kiedy toczy się akcja powieści? Jakich problemów dotyczy? Uczniowie przypominają najważniejsze informacje, nauczyciel ewentualnie uzupełnia ich wypowiedzi.

Faza realizacyjna:

1. Następnie rozpoczyna się praca z audiobookiem; uczniowie wysłuchali go w domu, ale jeśli trzeba, nauczyciel odtwarza fragmenty, które są potrzebne do wykonania polecenia 1. Uczniowie pracują wspólnie, dyskutując i wyciągając wnioski, które należy zapisać.
2. Uczniowie w parach rozwiązują ćwiczenia od 1. do 4. z sekcji „Sprawdź się”, nauczyciel weryfikuje poprawność ich odpowiedzi, a następnie prosi, by pary połączyły się 4 grupy, z których każda wykona jedno z trudniejszych ćwiczeń: 5., 6., 7. i 8. Po upływie wyznaczonego czasu uczniowie dzielą się swoimi propozycjami rozwiązań, dyskutują o nich wspólnie, uzupełniają.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel proponuje dyskusję podsumowującą lekcję. Stawia pytanie: Czy *Lalka* Prusa to rzeczywiście powieść warta ponownego odczytywania? Czy argumenty Olgi Tokarczuk Was przekonują? Czy znajdujecie w powieści Prusa coś ważnego dla siebie?
Uczniowie dzielą się na dwie grupy: „zwolenników” i „przeciwników” *Lalki*. Przygotowują argumenty do dyskusji, a następnie wybierają mówcę, który

przedstawi stanowisko grupy. Liderzy siadają naprzeciwko siebie na środku sali i mają po 3 minuty na wypowiedź (nauczyciel zaznacza, że uczniowie powinni pracować metodą „otwartego ucha”, która polega na tym, że nie wolno przerywać mówcy, chyba że jego wypowiedź jest niezrozumiała). Po pierwszej wymianie argumentów do dyskusji mogą się włączyć pozostali członkowie grup. Warto przypomnieć uczniom, by odnosili się w niej do eseju Olgi Tokarczuk. Nauczyciel może ocenić zaangażowanie poszczególnych dyskutantów.

Praca domowa:

1. Inspirując się *Lalką i perłą* Olgi Tokarczuk, napisz krótki tekst, w którym opowiesz o własnym doświadczeniu czytelniczym związanym z lekturą *Lalki* Bolesława Prusa. Uwzględnij w nim takie zagadnienia, jak: konstrukcja powieści, problematyka, bohaterowie.

Dla chętnych

Przypomnij sobie powieść, którą uważasz z jakiegoś względu na wyjątkową lub przełomową. Napisz esej przypominający *Lalkę i perłę* Olgi Tokarczuk.

Materiały pomocnicze:

- Stanisław Bortnowski, *Gry i zabawy z „Lalką” Bolesława Prusa*, „Polonistyka” 1987/8.
- Sylwia Nowak, „*Lalka*” – *na nowo odkryta*, „Polonistyka” 2003/8.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedialne „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.